

Pelai Negre: Un hisendat gironí i la qüestió agrària (1921-1939)

Enric Saguer
i Javier Tébar

Per a la burgesia agrària catalana la primera meitat del segle XX va significar l'era dels atacs a la propietat. La qüestió de la distribució de la propietat i la necessitat de reformar-la va convertir-se, durant la II República, en l'eix del debat polític i en una causa fonamental de la polarització experimentada per la societat catalana. L'agreujament dels conflictes socials del món rural i el posterior inici d'un procés de reforma agrària varen afectar fortament els interessos i els drets adquirits de la classe propietària, i aquesta va respondre de manera contundent.

Malgrat l'aparent unitat de la dreta en la defensa de la distribució de la propietat vigent aleshores, no podem passar per alt l'existència de propostes d'actuació de caràcter prou divergent en el si d'aquest bloc polític-social. En aquest sentit la figura i l'obra publicística de Pelai Negre i Pastell (1895-1984) adquireix un valor peculiar en tant que el seu discurs, tot i vetllar per la salvaguarda d'aquests drets també proposa una línia de transformació progressiva i conservadora coneguda com a Acció Social Agrària.

La defensa de la propietat

Pelai Negre fou un hisendat amb un patrimoni força extens: 431 hectàrees (1950) repartides entre Castelló d'Empúries, Torroella de Montgrí i onze municipis més [ESTALELLA, 1984: 192]. No és en va que la doble problemàtica de la propietat de la terra (la justificació del dret i la defensa de la distribució) el preocupessin també a nivell

intel·lectual. De fet, aquesta qüestió va ser el centre de la seva obra acadèmica i periodística almenys fins al 1939. En la seva tesi doctoral, titulada *Evolución del régimen de propiedad en Cataluña, singularmente en la diócesis de Gerona* (1921) ja es planteja directament la qüestió. I la major part dels nombrosos articles que escriu amb posterioritat (fins al 1939) no seran sinó el desenvolupament, quan no la reiteració, de les idees exposades en aquella primera obra acadèmica.

Podem resumir les tesis bàsiques del seu pensament en els següents punts:

a/ La propietat de la terra a Catalunya no és injusta en el seu origen: Ni en el seu punt de partença (la Reconquesta, no pas la rapinya dels senyors feudals), ni en la seva evolució posterior (que es redueix al canvi de mans de la terra dels senyors als conreadors per mitjà d'establiments emfitèutics). La Sentència Arbitral de 1486 va posar fi a les servituds feudals i consolidà la possessió pagesa dels masos. Qualsevol acumulació de riquesa posterior és fruit del treball d'aquests pagesos de mas: «No, en verdad no puede hablarse de iniquidades en cuanto al origen de la propiedad en Cataluña; su principal fundamento, el más noble título

que puede alegar en su favor, es el trabajo» [NEGRE, 1921: 198].

b/ La propietat, a Catalunya, no pot ser acusada d'anar contra els interessos d'utilitat pública ja que, a diferència dels grans latifundis del sud d'Espanya, aquí tot el territori conreable està conreat i sovint ben conreat. El tema de l'òptim aprofitament dels recursos agrícoles va ser una qüestió clau en tot el debat ideològic sobre la necessitat o no de la reforma agrària. Els seus partidaris argüien que el sòl estava mal aprofitat a causa del desinterès i l'absentisme dels grans propietaris rendistes, mentre que els propietaris i la dreta en general sostenien que la terra no conreada no ho era per incúria del propietari sinó per les condicions naturals del sòl [ÁLVAREZ, 1932; A.N. PROPIETARIOS, 1931]. El posicionament de P. Negre queda prou clar.

c/ La divisió i organització de la propietat catalana està basada en principis justos i equitatius que asseguren el benestar i els drets de totes les classes agràries, propietaris i conreadors. Això és així mercès a la gran difusió de la propietat i als contractes agraris que permeten un bon repartiment de la terra. Tot i això, P. Negre és prou conscient de la necessitat de promoure encara més l'accés a la propietat de la terra per part dels pagesos que la conreen directament. La gran obra pendent que Pelai Negre insisteix en recordar tothora és «fomentar la constitución de la pequeña propiedad, procurar que estas aspiraciones de los pequeños arrendatarios y jornaleros se vean cumplidas sin necesidad de apelar

El Centre Agrícola i Social de Castelló d'Empúries

a recursos extremos y violentos» [NEGRE, 1921: 200].

d/ Tot i reconèixer explícitament alguns conflictes, s'esforça per mostrar-ne la seva diferent naturalesa per tal de concloure que en el món rural català no existeix un problema social genèric, sinó petits problemes locals que es poden resoldre sense atacar els fonaments de la propietat i que requereixen solucions específiques i locals, no una acció política general. El mite de l'harmonia social del camp català [Cf. GARRABOU, 1984] és mantingut i propagat també per Negre.

e/ Finalment considera que l'actuació dels propietaris no ha de limitar-se a la defensa de l'ordre existent, sinó que ha de procurar introduir en aquest ordre totes les millores que «les modernes necessitats» exigeixin. Això es concreta en: 1/ el foment de la sindicació lliure i voluntària de tots els que in-

tervenen en la producció agrària per realitzar junts una obra de benestar i de progrés i 2/ la difusió de la propietat. Ambdues accions es sintetitzen, de fet, en una en tant que els sindicats agrícoles de caràcter interclassista són considerats per Negre com l'instrument més adequat per facilitar l'accés dels arrendataris, parcers i jornalers a la propietat de la terra.

El sindicalisme agrari

En els dos últims decennis del segle passat, l'agricultura europea va entrar en una crisi generalitzada de sobreproducció com a conseqüència del desenvolupament del capitalisme i l'expansió del mercat agrari mundial a recés de la revolució dels transports. Fou en aquest context quan varen aparèixer els primers sindicats agrícoles com a nova fórmula d'associació, amb nous elements que varen mo-

dificar les tradicionals formes de l'associacionisme agrari a l'Europa Occidental. En aquest sentit, el sindicalisme agrari es va configurar com un instrument de modernització de l'agricultura [ARRIBAS, 1989].

A Espanya, el desenvolupament de l'associacionisme agrari sindical i cooperatiu va produir-se amb un cert retard respecte altres països europeus i no va rebre l'impuls de l'Estat liberal fins al 1906, amb la Llei de Sindicats Agrícoles.

Limitant-nos a Catalunya, generalitzant, podem observar com varen anar configurant-se tres tipus d'iniciatives: a/ Les diferents entitats lligades a l'IACSI (Sindicats de Propietaris, Cambres de Propietaris,...) a través de la Federació Agrícola Catalano-Balear (FACB); b/ un sindicalisme pagès provinent de les pràctiques mutualistes, lligat a les tradicions republicanes i progressivament relacionat amb el sindicalisme obrerista i urbà; c/ i finalment un moviment catòlic amb certes aspiracions reformistes, inspirat per la línia doctrinal de la «Rerum Novarum» i mogut clarament per un objectiu d'integració social.

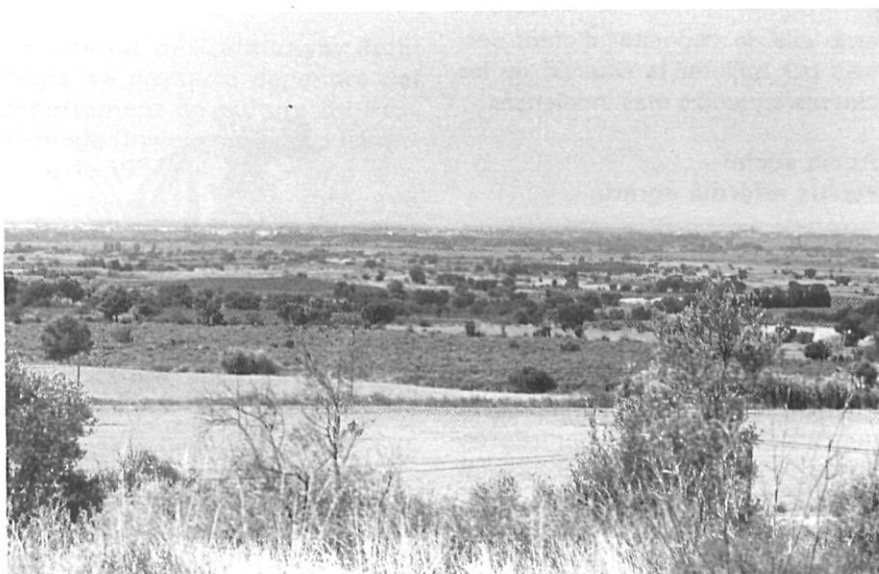
Tot i no fer en cap moment declaracions programàtiques de militància catòlica, és ben clar que els Sindicats Agrícoles impulsats per Pelai Negre s'inscriuen en la línia d'aquest darrer model d'associacionisme agrari. Ell mateix fou president del Sindicat del Centre Agrícola i Social de Castelló d'Empúries (creat el 1911), d'indubtable filiació catòlica [ROSICH, 1919; CONSEJO PROVINCIAL FOMEN-

*L'Empordà,
des de Garriguella*

TO, 1927]. Aquest era també el tipus de sindicalisme predominant al camp gironí, que el 1918 comptava amb 59 sindicats, inscrits en la Federació Sindical Agrària (FSA), l'organització gironina del sindicalisme agrari catòlic [CUESTA, 1978: 233].

En el discurs mantingut per Pelai Negre, el sindicat és l'eix vertebrador de l'acció social agrària. Aquesta obra social, en paraules de Jaume Rosich (president de la FSA), «té la principal missió, a més d'impulsar el progrés agrícola, d'evitar la lluita de classes, salvant els interessos d'uns i altres...» [ROSICH, 1919: 7]. O com diria el mateix Pelai Negre: «No cal, doncs, fer la revolució per protegir els humils, ni cal contraposar, com malauradament ha fet massa sovint una política perniciosa, els interessos dels uns contra els interessos dels altres» [NEGRE, 1933]. Queda, doncs, explícita una clara voluntat interclassista, que cerca la preservació d'un mítica harmonia social agrària.

El sindicat de Castelló d'Empúries es pot entendre com la plasmació real de les propostes negrianes. En la mesura que aquestes tenen un cert toc d'originalitat això es reflecteix en la dinàmica d'aquesta entitat. Com tot sindicat agrícola, el de Castelló d'Empúries va orientar la seva activitat cap a la prestació d'una sèrie de serveis. Entre ells destaquen: el foment del crèdit agrícola a través d'una Caixa d'Estalvi i Crèdit, la promoció dels arrendaments col·lectius i la intervenció del sindicat per facilitar les compres de terres dels

seus associats.

Els serveis sindicals de crèdit agrícola reben una atenció especial en l'obra publicística de Negre, en tant que mecanisme que contribueix a resoldre els problemes de finançament dels pagesos per accedir a la propietat de la terra. Aquestes caixes rurals són un tret característic de tot el catolicisme social agrari europeu i estan basades fonamentalment en el sistema alemany de les Caixes Raiffeissen. És també el servei que aquest sindicalisme groc va impulsar amb més empena [REVENTÓS, 1960].

Els arrendaments col·lectius eren, en el context català, una pràctica poc freqüent per part dels sindicats catòlics. El cas de Castelló d'Empúries i d'algun altre municipi gironí són una excepció. Tal i com es concretaven a Girona, consistien en l'arrendament d'una extensió de terreny per part del Sin-

dicat a un propietari per tal de subarrendar-la immediatament en petits lots als seus socis [ROSICH, 1919: 67]. A part d'aquesta fórmula d'accés a la terra, el Sindicat de Castelló d'Empúries també actuava com a esglaió intermedi en les adquisicions de terres parcel·lant finques adquirides prèviament, que venia als seus socis amb unes condicions de pagament a 20 anys [A.M.CASTELLO, 14.1.2, lligall 8].

Però possiblement uns dels trets més característics del sindicat castellaní fou l'activa participació dels propietaris locals en el seu funcionament, fet que exemplifica P. Negre. Aquest és un fet important ja que, malgrat la voluntat dels dirigents d'aquests sindicats, sovint hom es trobava amb el desinterès quan no el boicot silenciós dels propietaris. Evidentment sense aquesta intervenció de la classe propietària els cabals del sindicat es veien notablement reduïts i,

amb ells, la capacitat d'oferir serveis per millorar la situació de les classes agrícoles més indefenses.

Acció social versus reforma agrària

La figura pública de P. Negre no es limita a la seva tasca de president del Sindicat de Castelló. També destaca com a militant de la Lliga i com a soci actiu de l'IACSI. Atenent a aquesta triple ubicació podríem considerar-lo un home de síntesi en el marc plural de la dreta catalana. Va ser membre del Consell Directiu de l'IACSI [IACSI, 1934]; en les eleccions al primer Parlament de Catalunya (20 novembre 1932) va presentar-se a la llista de candidats de la Lliga Regionalista per Girona (Candidatura Catalanista de Pacificació Social); i a les eleccions de novembre de 1933 participà en el quart lloc de la candidatura de la Lliga Catalana per Girona [MOLAS, 1972: I, 227 I 249]. També va formar part del Consell Central de la Secció Agrària de la Lliga, creat el juny de 1935 [MOLAS, 1972: II, 249].

Aquesta activitat política, tot i que no convertí a P. Negre en un personatge de primera línia, ens serveix per il·lustrar les connexions entre la dreta regionalista i el catolicisme social. Unes connexions que eren certament anteriors als moments "calents" de la Segona República, quan els projectes de reforma agrària enfrontaren propietaris i conreadors i convertiren la Lliga en la representant dels interessos de la patronal agrària.

La Declaració de Política

Econòmica aprovada en el congrés fundacional de la Lliga Catalana (1933) s'ajustava bàsicament al discurs de Negre tant pel que fa a la comprensió del conflicte agrari com a fals problema generat artificialment per Esquerra Republicana de Catalunya, com per l'oposició a qualsevol atac a l'ordre jurídic en què es fonamenta la propietat, o com per l'impuls a la difusió de la propietat agrària [MOLAS, 1972: II, 185]. Aquesta sintonia d'ambdós discursos és només aparent, però. En primer lloc perquè no hi ha massa coincidència entre aquestes declaracions programàtiques i la pràctica política dels dirigents de la Lliga, incoherència que en cap moment podem imputar a P. Negre. En segon lloc perquè dins mateix de la Lliga coexistien multiplicitat de propostes que no apareixen reflectides en aquest document fundacional. Per exemple, la proposta llançada per Joan Garriga Massó (vice-president de l'IACSI de 1931 a 1933) de modernització i transformació del sistema agrari tradicional, basat en la par-

ceria i altres formes de conreu indirecte, en un sistema de grans explotacions capitalistes dirigides directament per una burgesia empresària [GARRIGA, 1932]; o la postura absolutament reàcia a la intervenció estatal sobre la distribució de la propietat representada per Josep Cirera i Voltà (president, a partir de 1933, de l'IACSI; protagonista de l'escissió de la Lliga que conduí a la creació d'Acció Popular Catalana, d'obediència cedista) [MOLAS, 1972: II, 186]. Potser la diferència més clara respecte Pelai Negre és que ni Garriga ni Cirera pretenen en cap cas la difusió de la propietat, ans al contrari.

El projecte de Negre per solucionar el conflicte agrari està fonamentat en la cooperació social, en allò que anomena ACCIÓ SOCIAL AGRÀRIA. Aquest concepte (que no s'ha de confondre amb l'organització gironina del Bloc Obrer i Camperol, que duia el mateix nom) prové de la tradició del catolicisme social. L'acció social agrària és, per a P. Negre, una fórmula legalista i conservadora de modificació estructural que intenta neutralitzar les aspiracions de reforma agrària. És una manera de resoldre, no els problemes del camp (que segons ell no existeixen), sinó les demandes raonables dels pagesos i treballadors de la terra. Amb aquesta fórmula alhora que no es vulneren els intocables drets de propietat es pretén facilitar l'accés dels conreadors a la possessió de la terra. L'objectiu final és aconseguir un clima d'harmonia social i de pacificació en el món rural. Dins aquesta línia d'actuació Pelai

Negre arriba fins i tot a defensar la bondat de la propietat col·lectiva, sempre i quan aquesta s'ha obtingut respectant els drets dels antics propietaris, i de la propietat comunal. Ambdues formes de propietat, afirma, són perfectament compatibles dins el marc legal de la propietat privada i, fins i tot, en promou la creació des dels Sindicats Agrícoles.

El projecte de P. Negre té un caràcter transaccionista: ferm en la defensa dels interessos i els drets dels propietaris, però també sensible als problemes de les altres classes agràries. Fins a quin punt era viable, abans de 1936, la fórmula d'Acció Social Agrària? La cooperació social propugnada depenia fonamentalment de la voluntat dels propietaris a l'hora de participar i donar suport als sindicats interclassistes. I aquesta més aviat escassejava en uns moments en què augmentava la polarització social.

La Guerra Civil i els primers anys del franquisme

L'esclat de la Guerra Civil va posar fi a les expectatives de cooperació social, almenys momentàniament. Poc temps després de l'inici del conflicte Pelai Negre fou empresonat a la fortalesa militar de Sant Julià de Ramis. Va ser condemnat per un Tribunal Popular «a restar tres anys al servei del Conseller de Cultura de Girona», aleshores Josep M. Dalmau Casademont. Aviat, però, atenent a una sol·licitud de Pere Bosch-Gimpera, comissari-rector de la

Universitat de Catalunya, Pelai Negre va passar a dependre del departament de cultura de l'esmentada Universitat. Era el febrer-març de 1937.

Dos anys després abraçava amb entusiasme el nou règim instaurat per les tropes franquistes i així ho va manifestar des de les planes de *El Pirineo*, l'òrgan de premsa de FET y de las JONS. En aquest diari va publicar, entre abril i setembre de 1939, setze extensos articles sota l'epígraf «Los problemas del campo» on tornava a exposar el seu programa d'acció social agrària. Un element nou s'afegeix al discurs: la necessitat de «pacificació dels esperits» que passa per restablir de nou l'ordre jurídic anterior, per reprimir els delictes comesos en l'etapa republicana seguint sempre les formalitats legals, sense que cap propietari es prengui la justifica per la seva mà, i per superar la lluita de classes mitjançant els principis de justícia, mutu auxili i caritat cristiana.

Malgrat les adhesions públiques de Pelai Negre vers el règim franquista, aquest el va arraconar de la vida política. Com tants altres individus destacats durant al República, Pelai Negre va acabar refugiand-se en l'erudició de la història medieval per escapar de la marginació que li havia imposat el règim, activitat que va alternar amb l'exercici d'un càrrec de magistrat a Girona i amb la gestió del seu patrimoni.

Enric Saguer i Javier Tébar
són historiadors

BIBLIOGRAFIA

- AGRUPACIÓN NACIONAL DE PROPIETARIOS, *Informe de la Agrupación Nacional de propietarios de fincas rústicas. Proyecto de ley sobre la reforma agraria*, Madrid, 1931;
- Antonio ÁLVAREZ ROBLES, *La reforma agraria española*, Palencia, 1932;
- José M. ARRIBAS MACHO, «El sindicalismo agrario: un instrumento de modernización de la agricultura», *Historia Social*, n. 4, 1989;
- CONSEJO PROVINCIAL DE FOMENTO DE GERONA, *Memoria de los trabajos realizados y acuerdos tomados por el Consejo durante el ejercicio de 1926*, Girona, 1927;
- Josefina CUESTA, *El sindicalismo agrario católico en España*, Madrid 1978; Helena ESTALELLA, *La propietat de la terra a les comarques gironines*, Girona, 1984;
- Ramon GARRABOU, «El camp català als segles XIX i XX» a VV.AA. *Estructura econòmica i social del camp català*, Barcelona, 1984;
- Joan GARRIGA MASSÓ, «La qüestió agrària» a *La Veu de Catalunya*, maig-agost 1932;
- IACSI, *Anuari 1933*, Barcelona, 1934; Isidre MOLAS, *Lliga Catalana*, Barcelona, 1972;
- Pelai NEGRE PASTELL, *Evolución del régimen de propiedad en Cataluña, singularmente en la Diócesis de Gerona*, La Bisbal, 1921;
- Pelai NEGRE PASTELL, «La difusió de la propietat» a *El Gironès*, gener 1933;
- Pelai NEGRE PASTELL, «Sindicats Agrícoles i crèdit agrari» a *Butlletí Oficial de la Cambra Agrícola de l'Empordà*, juliol 1933;
- Joan REVENTÓS CARNER, *El movimiento cooperativo en España*, Barcelona, 1960;
- Jaume ROSICH, *Els sindicats gironins*, Girona, 1919.